

**„ANYANYELVÜNK ÉVSZÁZADAI 2.”
HALLGATÓI KONFERENCIA**

2015. június 12.

**Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar**

A konferencia szervezői:

Az ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszéke

Juhász Dezső intézetigazgató, tanszékvezető egyetemi tanár

Szentgyörgyi Rudolf egyetemi adjunktus

Az ELTE BTK Magyar Nyelvtudományi Tudományos Diákköre:

Benkő Loránd Magyar Nyelvtörténeti Diákműhely

Élőnyelvi Diákműhely

Névtani Diákműhely

Bácsi Enikő

Bagyinszki Szilvia

Balogh Erna

Dezső Pál

Kresztyankó Annamária

Krizsai Fruzsina

Mecser Szilvia

Siklósi Beáta

Szabó Gergely

Tücsök Dorottya

Vas Noémi

Várkonyi Ágnes

A programfüzet szerkesztői: N. Fodor János, Szabó Gergely

A konferencia támogatói:

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Nyomdai munkálatok: START Nonprofit Kft., Nyíregyháza
Felelős vezető: Balogh Zoltán vezérigazgató

PROGRAM

A konferencia helye: ELTE BTK Budapest, Múzeum krt. 4/A,
kari tanácsterem

- 9.00-től Regisztráció
10:00–10.10 Köszöntő: DEZSŐ TAMÁS, az ELTE Bölcsészettudományi
Karának dékánja
10.10–10.20 Megnyitó: JUHÁSZ DEZSŐ, a Magyar Nyelvtudományi és
Finnugor Intézet igazgatója
10.20–10.30 A Nemzeti Tehetség Program ismertetése: SZENTGYÖRGYI
RUDOLF egyetemi adjunktus

I. szekció: Középmagyar kori források több szempontú vizsgálata

Szekcióvezető: SÁROSI ZSÓFIA

- 10.30–10.45 KALLA VIKTÓRIA: Két középmagyar kori szövegtípus aspek-
tusjelölésének összehasonlítása
10.45–11.00 BÁCSI ENIKŐ: A bocsánatkérés beszédaktusának vizsgálata a
Nádasdy-levelezésben
11.00–11.15 BERENTE ANIKÓ: Az *ő*-zés jelensége a szegedi boszorkány-
perekben
11.15–11.30 SZABÓ GERGELY: Nyelvi ideológiák Geleji Katona István
Magyar Grammatikatskájában
11.30–11.40 *Kérdések és válaszok*

Szünet

II. szekció: Szókészlet- és jelentéstörténeti vizsgálatok

Szekcióvezető: KOROMPAY KLÁRA

- 12.00–12.15 NÉMETH DÁNIEL: Adalékok a *gyula* méltóságnév etimológiájához
- 12.15–12.30 BALOGH ERNA: *Malaszt* és *kegyelem* – jelentésváltozás és szinonimitás
- 12.30–12.45 ARATÓ MÁTYÁS: Cigány jövevényszavak téves értelmezései – A romani és beás jövevényszavak alapkérdései és alapproblémái
- 12.45–13.00 MOSA DIÁNA: Néhány francia-magyar hamisbarát valódi etimológiája
- 13.00–13.10 *Kérdések és válaszok*

Ebédszünet

III. szekció: A regionális nyelvváltozatok és a nyelvi diakrónia

Szekcióvezető: BÁRTH M. JÁNOS

- 14.15–14.30 BAGYINSZKI SZILVIA: „Telefonált volt...” – összetett múlt idejű alakok a háromszéki nyelvjárásban
- 14.30–14.45 BÁNFAI ADRIENN: Élőnyelvi kutatás a délnyugat-dunántúli Borsfa községben
- 14.45–15.00 FERENCsik MARCELL: Nyelvi hátrány? – Esettanulmány a borsodi régióból
- 15.00–15.15 HAVASI ZSUZSANNA: A kétnyelvűség fázisai és nyomai Péteriben
- 15.15–15.25 *Kérdések és válaszok*

Szünet

IV. szekció: A társadalmi nyelvváltozatok és a nyelvi diakrónia

Szekcióvezető: ZELLIGER ERZSÉBET

- 15.40–15.55 KRESZTYANKÓ ANNAMÁRIA: A mai magyar nyelv kérdései: irodalmi nyelv vs. nyelvi sztenderd
- 15.55–16.10 NAGY TAMÁS: Az alvilág nyelve, a nyelv „alvilága” – A magyar tolvajnyelv szemantikája a tolvajnyelv- emlékek tükrében
- 16.10–16.25 TÜCSÖK DOROTTYA: Kábítószeres megnevezései egy szociolingvisztikai vizsgálat tükrében
- 16.25–16.35 *Kérdések és válaszok*

Szünet

V. szekció: Nyelvi és társadalmi érintkezések

Szekcióvezető: N. FODOR JÁNOS

- 16.50–17.05 ÁDÁM DÓRA: Az ukrán-magyar kapcsolat hatása a lakodalmi szokásokra
- 17.05–17.20 KRIZSAI FRUZSINA: Közösségi kapcsolatok nyelvi kifejezéseinek területi sajátosságai halotti búcsúztatókban
- 17.20–17.35 BALLAGÓ JÚLIA: „Mert mégis ő a tanár, én meg a diák” – Metapragmatikai tudatosság a tegező és nem tegező formák használatában
- 17.35–17.50 KRESZTYANKÓ ANNAMÁRIA: Cigány jövevényszavak nyelvtanórán
- 17.50–18.00 *Kérdések és válaszok*
- 18.00 Zárszó

AZ ELŐADÁSOK ÖSSZEFOGLALÓI

ARATÓ MÁTYÁS (MA)

Pécsi Tudományegyetem

Témavezető: Orsós Anna

Cigány jövevényszavak téves értelmezései – A romani és beás jövevényszavak alapkérdései és alapproblémái

Az összehasonlító nyelvészeti irányzatok retrospektív következtetéseinek több évszázados múltja van, a 20. században azonban az etimológia még a történeti nyelvészetten belül is háttérbe szorult. A magyar nyelv romani eredetű jövevényszavainak kutatása mégis rendre visszatérő téma a nyelvtudományban – az etimologizálást szakmai iskolázottság nélkül űzők hajmeresztő állításokat tesznek, a tudósok pedig óvatosabban közelítenek a kérdéshez. Annyi azonban bizonyos, hogy elsősorban az etimológiák száma és a helytelen etimológiák cáfolata kerül fókuszba, miközben a tudomány számos kérdést nyitva hagyott, vagy nem is érintett, így nem definiálták a romani kölcsönszavakat, kevésbé vizsgálták a romani jövevényszavak rendszerszerűségét, a magyar és a romani nyelv közötti kétirányú átjárhatóságot, illetve önmagában véve a kölcsönszavak létrejöttének folyamatát olyan nyelvekből, melyek évszázadok óta diglossziás helyzetben vannak. Előadásomban bemutatom, hogy a romani kölcsönszavak nem csak a magyar nyelv stílusregiszterei alapján sorolhatók kategóriákba, hanem a romani nyelvjárások tükrében a magyar nyelvben is csoportokra oszthatók. Végül pedig néhány újabb, areális kölcsönszóra hívom fel a figyelmet, melynek forrása a beás nyelv.

ÁDÁM DÓRA (BA)

Ungvári Nemzeti Egyetem

Témavezető: Nagy Natália

Az ukrán-magyar kapcsolat hatása a lakodalmi szokásokra

A hagyományok fontos helyet foglalnak el az ember életében, ugyanis hozzájuk tudja mérni a saját cselekedeteit. A lakodalommal kapcsolatos hagyományok nagyon fontosak, ugyanis a házasság lebonyolítása minden ember életében meghatározó szerepet tölt be. A kutatás célja összegyűjteni a Korláthelmeceen ismeretes régi és új, lakodalommal kapcsolatos hagyományokat, valamint az ehhez a témakörhöz kapcsolódó szakszavak csoportosítása, több szempontból való rendszerezése. A kutatás módszere aktív, mivel a gyűjtést adatközlők segítségével végeztem.

Az általam vizsgált hagyományok azt mutatják, hogy amíg az 1950-es években a párválasztás még fonókban, fosztókban, esetleg bálókban zajlott,

addig napjainkra ezek teljesen érvényüket veszítették, s helyüket átvették a diszkók és az internetes ismerkedés. Az eljegyzéssel kapcsolatos hagyományok napjainkra sokat nem változtak, azonban eltérés figyelhető meg a meghívottak számában és a lebonyolítás helyében. Napjainkra nagy népszerűségnek örvendenek a legény- és a leánybúcsúk. Ez modern ceremóniának számít, s egyre bővül rendje, s jelentősége. A lakodalmi szokások nem veszítettek értékükből, csak magukba olvasztottak néhányat a helyi ukránajkú lakosság hagyományaiából.

A szakszavakat csoportosítottam eredetük és szerkezetük szerint is. Eredetük szerint a legtöbb szó szláv eredetű, 11,8%, valamint származékszó, 11%. Morfológiai szempontból a szakszavak 53%-át tőszavak és szó szerkezetek (31,8%) teszik ki. Elenyésző számban vannak a képzett szavak és a szóösszetételek.

Ahhoz, hogy a hagyományok ne vesszenek el, kutatnunk kell őket, mert különben az utánunk felnövekvő nemzedék nem fog tudni miből építkezni.

BÁCSI ENIKŐ (MA)

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

Témavezető: Sárosi Zsófia

A bocsánatkérés beszédaktusának vizsgálata a Nádasydylevelezésben

Előadásom témája a bocsánatkérés megjelenítési módjainak bemutatása egy középmagyar kori, 16. századi házastársi levelezésben, történeti szociopragmatikai keretben. Megvizsgálom, hogyan alkalmazható történeti anyagon az E. Olshtain és Cohen által elkülönített öt stratégia, melyekkel a bocsánatkérési szándék megjelenítési módját írják le (OLSHTAIN–COHEN 1983). Ismertetem, mely bocsánatkérési stratégiák dominálnak a felek leveleiben, valamint külön figyelmet fordítok a társadalmi nemi különbségek megjelenítésére a férj és a feleség által alkalmazott fajták között. Előzetes feltevéseim alapján a férj és a feleség bocsánatkérési stratégiái közötti eltéréseket az eltérő társadalmi szerepüknek tulajdonítom. Forrásul egy 16. századi nemesi levelezés, Nádasyd Tamás nádor és felesége, Kanizsay Orsolya 1535-től kezdődő levelezése szolgál (KÁROLYI–SZALAY 1882). A kutatás célja egyrészt egy olyan történeti szociopragmatikai vizsgálat elvégzése, amely a gender-szemponatot is figyelembe veszi, másrészt az alkalmazott módszer mentén a történeti és a szinkrón nyelvi eredmények összevethetőségének megteremtése.

BAGYINSZKI SZILVIA (OTM)

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

Témavezető: Bárh M. János

„Telefonált volt...” – összetett múlt idejű alakok a háromszéki nyelvújrásban

Vizsgálódásom középpontjában az összetett múlt idejű igealakok állnak. A nyelvtörténeti áttekintés után kitérek arra, hogyan szorultak háttérbe, és hogyan váltak bizonyos erdélyi nyelvjárások sajátosságaivá az efféle szerkezetek. Előadásomban a háromszéki nyelvjárásban való megjelenésükre helyezem a legnagyobb hangsúlyt. Előfordulásuk mennyiségi jellemzőin túl modális funkcióikra is igyekszem fényt deríteni. A több száz évet felölelő változásvizsgálat – nyilvánvalóan a teljesség igénye nélkül, meghatározott „állomásokra” támaszkodva – az ELTE BTK 2015-ös nyelvjárásgyűjtő tanulmányútján készült felvételek felhasználásával egészen napjainkig kívánja e jelenségek történetét bemutatni. A vizsgálódás két fő dimenziója az idő és a területiség, de igazán árnyalt képet a harmadik, a humán dimenzió bevonásával kaphatunk.

BALLAGÓ JÚLIA (BA)

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

Témavezető: Laczkó Krisztina

„Mert mégis ő a tanár, én meg a diák” – Metapragmatikai tudatosság a tegező és nem tegező formák használatában

Előadásomban az attitűddeixis körébe tartozó tegező és nem tegező formák használatát vizsgálom funkcionális pragmatikai megközelítésben. E szerepviszonyok megjelenítésére alkalmas nyelvi elemeket, illetve az ezek kapcsán létrejövő reflexiókat olyan metanyelvi interjúkban tanulmányozom, melyek az egyetemi oktató és hallgató közötti kommunikációra referálnak. A kutatás alapját képező irányított interjúkban ugyanis az adatközlők előre megkonstruált szituációkra reflektálnak, illetve tárják fel a tegező és nem tegező formák használatához való viszonyulásukat.

Vizsgálódásom tehát elsősorban metapragmatikai jellegű, hiszen a magára a nyelvi tevékenységre, valamint az azokkal összefüggő társas és társadalmi jelentésekre irányuló reflexív magatartásban ragadható meg a metapragmatikai tudatosság.

Eredményeim olyan, a metadiskurzusokban megfogalmazódó oktatói, illetve hallgatói attitűdöket tárnak fel, amelyek egyrészt független változók

(nem, életkor) mentén különülnek el, másrészt pedig szélesebb hatókörű társadalmi és társas konvenciókra is engednek rávilágítani.

BALOGH ERNA (MA)

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

Témavezető: Szentgyörgyi Rudolf

Malaszt és kegyelem – jelentésváltozás és szinonimitás

A két kifejezésnek a Halotti beszédben való felbukkanásától kezdve a különböző korokon átívelve figyelemmel kísérhető a *malaszt* és a *kegyelem* jelentésváltozása, a fogalmak egymáshoz való közeledése. Előadásomban a Halotti beszéd szövegének segítségével kifejtem a két kifejezés jelentésének a szöveg- emlékek keletkezésének korában tapasztalható különbségeit. A Halotti beszéd keletkezésétől a jelen korig eltelt időben a *malaszt* és a *kegyelem* változásai és alakulásai több forrásban is tetten érhetőek, ezt a folyamatot kívánom szemléltetni.

Az egyházi terminológia változásait követően bemutatom, hogy mit gondol az „utca embere” a kifejezések egymáshoz való viszonyáról. Mintavétel- szerű kérdőívés keretein belül feltártam, hogy mi tekinthető a jelentésváltozások pillanatnyi végpontjának. Szinonimák-e az „utca embere” szerint a kifejezések? Miért vélik szinonimának? Miért nem tartják szinonimának? Felfedezhető-e a mai jelentés mögött a Halotti beszéd állapota?

BÁNFAI ADRIENN (MA)

Nyugat-Magyarországi Egyetem, Szombathely

Témavezető: Tóth Péter, Vörös Ferenc

Élőnyelvi kutatás a délnyugati-dunántúli Borsfa községben

Kutatómunkám során a Zala megyei Borsfa község regionális nyelvhasználatát vizsgálom, mely által a nyugat-dunántúli nyelvjárásterület egy kisebb szeletébe nyerhetünk betekintést. Dolgozatomban a szociolingvisztikában bevett látszólagosidő-vizsgálati módszerének alkalmazásával alapvetően az idősebb, valamint a fiatalabb nemzedék nyelvhasználatát vetem össze. A fiatalok nyelvi kommunikációjában elsősorban a regionális elemeket állítom középpontba. Az idősebb generáció nyelvhasználatában egyebeken túl az archaikus elemek feltárására irányul figyelmem. Az említetteken túl a tájszavak használatában tapasztalható esetleges nemzedékbeli különbségek feltérképezése, illetve a jelenkori nyelvhasználatban felbukkanó archaizált elemek bemutatása

adja a vizsgálódás fő vonulatát. Végső célom, hogy rögzítsem a regionális elemeket, amelyeket közel fél évtizede gyűjtök. Ezekből leletmentő céllal adattárat építetek. Vizsgálódásaim során az adatok felkutatása mellett arra is kíváncsi vagyok, hogy miféle dialektális hasonlóságok és különbségek figyelhetők meg a falusi és a városi iskolába járó tizennégy éves borsfai diákok nyelvhasználatában. Emellett azt is próbálom feltárni, milyen sztereotípiák és attitűdök élnek a különböző nemzedékekhez tartozó nyelvhasználók körében a nyelvjárási archaizmusokról a borsfai beszélőközösség értékítéletében.

BERENTE ANIKÓ (MA)

Szegedi Tudományegyetem

Témavezető: Németh Miklós

Az ō-zés jelensége a szegedi boszorkányperekben

Előadásomban a szegedi boszorkányperekben megjelenő nyelvjárási jelenséget, az ō-zést kívánom bemutatni. Jelen vizsgálat azonban nem a teljes irategyüttes ō-zését fogja áttekinteni, hiszen csupán nyolc irat elemzéséről lesz szó. Ebben a nyolc dokumentumban az előzetes vizsgálataim alapján felfedeztem az illeszkedéses ō-zés jelenségét is. Ez a nyelvjárási jegy a nyugat-dunántúli nyelvjárási régióra jellemző sajátosság, tehát különösnek tarthatjuk, hogy a független ō-zést mutató szegedi nyelvjárási területen keletkezett dokumentumokban is előfordul. Ennek úgy vélem, az lehet az oka, hogy bizonyos írások nem Szeged környékéről, hanem a dunántúli régióból származtak. A teljesség igénye nélkül néhány példa az illeszkedéses ō-zésre: *bele ütöttö* (46), *ennek előttö* (73), *öszvö vervén, tiülö, köpüjü* (75). Ezt a jelenséget külön, részletesebben is be kívánom mutatni az előadás későbbi részében.

Természetesen érdekes kérdésnek bizonyul az is, hogy a sztenderdben ma is váltakozó alakok közül (*fel* ~ *föl*, *fent* ~ *fönt* stb.) a labiális vagy inkább az illabiális formát alkalmazták szívesebben az írások, így erre is kitérnék az előadás folyamán.

Összességében tehát szemléltetni szeretném az ebben a nyolc iratban megjelenő ō-zés mértékét, valamint rá szeretnék mutatni a különböző típusú, eredetű és nyelvföldrajzi hatókörű ō-zések arányaira is.

FERENCSEK MARCELL (BA)

Miskolci Egyetem

Témavezető: Grécsi-Zsoldos Enikő

Nyelvi hátrány? – Esettanulmány a borsodi régióból

A hátrányos helyzet, a nyelvi hátrány aktuális téma, amely sokakat érinthet. Főként Borsod-Abaúj-Zemplén megye érintett ebben, hiszen számos hátrányos helyzetű település található itt. Ez lehetőséget ad arra, hogy a nyelvi hátrány témakörében a nyelvészek kutatásokat folytathassanak.

Előadásomban a *Nyelvi hátrány az általános iskola felső tagozatában /Esettanulmány/* című szociolingvisztikai témájú TDK-dolgozatomat, valamint szakdolgozatom megírása során végzett kutatásomat mutatom be. A nyelvi hátránnyal, a Bernstein-féle hipotézissel foglalkozom, miszerint a szociális helyzet befolyásolja a nyelvhasználatot, amely hatással van az iskolai teljesítményre már az iskolába való belépéskor. Mind a külföldi, mind a hazai vizsgálatok azt bizonyítják, hogy létezik a jelenség. Arra voltam kíváncsi, hogy felső tagozatban vajon megmarad-e vagy sem. Saját kutatásom során két Borsod-Abaúj-Zemplén megyei általános iskola 40-40 felső tagozatos tanulójának nyelvi produkcióit vizsgálom. Az egyik iskolában (Vilmányi II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola) csak hátrányos helyzetű diák tanul, míg a másikban (a Miskolcon található Fazekas Utcái Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola) alig található hátrányos helyzetű diák. Vizsgálatom során kérdőíves módszert alkalmazok. A kérdőív három fő részből áll: egy szociális helyzetet felmérő kérdéssor, négy szövegalkotást igénylő feladat, valamint egy helyesírási és dialektológiai kérdéseket feltüntető tesztsor. Előadásomban ennek eredményeit ismertetem a használt szempontok alapján. A kutatás végeredményeként igazolom Bernstein elméletét, azonban további kérdések merültek fel, amelyek új megvilágítást adhatnak a nyelvi hátrány témakörének kutatásában.

HAVASI ZSUZSANNA (BA)

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

Témavezető: Vargha Fruzsina Sára

A kétnyelvűség fázisai és nyomai Péteriben

Kutatásom a szlovák alaplakosságú Péteri község jelenlegi és megelőző nyelvállapotaira irányul.

A kutatás két részből áll, első részében szociolingvisztikai interjú, második részében kérdőív segítségével vizsgáltam. A készített interjúkkal az adatközlők nyelvhasználatának feltárása mellett a nyelvcsere fázisainak leírására törekedtem.

A kérdőív a 13–14 éves korosztály számára készült, és az idősek által még használt szlovák eredetű kifejezések ismeretét méri független változókkal a kifejezetten péteri származásúakat kiválasztva is.

Eredményként felvázolható, hogy a nyelvi dominancia megváltozása a 30-as évek második felében kezdődhetett, és meggyorsította a lakosságcsere-től való félelem (emiat büntették az iskolában a szlovák nyelv használatát), majd annak részleges megvalósulása. Kirajzolódik az interjúkból a nyelvcsereben fázisonként eltolódó interferencia: a korábbi nyelvállapotot, a szlovák dominanciájakor jelentkező hungarizmusokat néhány jellemző, gyakran kapcsolatfenntartó funkciója miatt fennmaradt kifejezés őrzi (pl. „*Vagy tádém do bódu. [Megyek a boltba.]*”). A ma jellemző magyar környezetben konzerválódva az idősek nyelvhasználatában megjelenő szlovakizmusok (pl. „*fölvöltözöködtünk ilyen oplecko [blúz] meg tudom én, mibe*”) a kifejezés pontosítása mellett a bensőséges helyzet megteremtését szolgálják. A nyelvi kölcsönzések miatt az adatközlők kiemelik nyelvváltozatuk keverék voltát, és erre a köztük nem pejoratív *tót* kifejezéssel utalnak. Ehhez képest jelentős változást mutat a fiatalok nyelvhasználatában, hogy többségük sem a *tót* kifejezést, sem a faluban még használt szlovakizmusokat nem ismeri.

KALLA VIKTÓRIA (MA)

Szegedi Tudományegyetem

Témavezető: Schirm Anita

Két középmagyar kori szövegtípus aspektusjelölésének összehasonlítása

Az előadás két 16. századi szövegtípus nyelvi elemzéséről ad számot, különös tekintettel az igekötő- és az igeidő-használatra a mondatra gyakorolt aspektusjelölés szempontjából. A vizsgálat nyelvi korpuszát a Kazinczy-kódex és Batthyány Ferencné Svetkovics Katalin levelezésének egyenlő arányú része adta. Az előadás számba veszi a középmagyar korban megjelenő igekötők használati körét, aspektusjelölésének előfordulásait, kitér a kódexszövegekben megtalálható kettős igekötővel álló alakokra. A vizsgálat során arra is fény derült, hogy az aspektuális szempontból felállított igekötőségi skála igazolható az akcióminőségek előfordulása alapján is. Az igeidők aspektusbefolyásoló szerepe szintén kimutatható az adott korban. A középmagyar korra jellemző mind a négy múlt idő megjelent a vizsgált szövegekben, a *-t/-tt* jeles, az *-á/-é* jeles, a \emptyset + *vala* és a *-t(-tt)* + *vala* típusú, valamint a kódexszövegekben az időjeles jövő idő is. Az előadás során kiderül, hogy ezek milyen aspektuális, illetve esetenként egyéb közlésbeli szereppel rendelkezhetnek a mondatban. A kutatás célja, hogy minél komplexebb módon mutassa be a középmagyar kori időjelölést.

KRESZTYANKÓ ANNAMÁRIA (MA)

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

Témavezető: Szentgyörgyi Rudolf

A mai magyar nyelv kérdései: irodalmi nyelv vs. nyelvi sztenderd

Az irodalmi nyelv kialakulása és a mai magyar nyelv kérdései a középiskolai nyelvtanoktatás meghatározó témaköréként jelennek meg. A Nemzeti alaptanterv (2012) Anyanyelvi kultúra, ismeretek az anyanyelvről című közműveltségi tartalma kiter a nyelvi változás kapcsán a mai magyar nyelv, a nyelvváltozatok és az írott és beszélt nyelv normáinak feltérképezésére egyaránt, azonban a sztenderd nyelvvaltozat és az irodalmi nyelv kialakulásának értelmezését a tankönyvek sem könnyítik meg, nyelvi értékítéletek, terminológiai bizonytalanságok és következtelenségek alapozzák meg azt a normatív nyelvszemléletet, melynek következményeként tarthatjuk számon a kodifikált sztenderdtől való eltérő nyelvhasználat stigmatizálását, mely teljes mértékben ellentmond a Nemzeti alaptantervben (is) megjelenő a nyelv mint társadalmi jelenségeként való értelmezésnek.

A tankönyvek egy része az irodalmi nyelv kialakulásának művelődéstörténeti hátterét, míg másik része a nyelvművelés fontosságát hangsúlyozza. Ráadásul az iskolákban tanított nyelvtan néhol évtizedekkel van lemaradva a releváns nyelvészeti eredményektől. Előadásomban áttekintést kívánok nyújtani a ma tanítható tankönyvek anyagából, s javaslatokat teszek a pontosabb és következetesebb terminushasználatra: a nyelvi sztenderd dimenzionális nyelv-szemléletű kiemelésére.

KRESZTYANKÓ ANNAMÁRIA (MA)

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

Témavezető: Szentgyörgyi Rudolf

Cigány jövevényszavak nyelvtanórán

A középiskolai tananyagban szókincsünk változásának tanítása kiemelt helyet kap, s ennek szerves része a jövevényszavak rendszerének és rendszerezésének bemutatása. Azonban a tankönyvek más-más szinten és mélységben tárgyalják e témakört. Előadásom során a jövevényszavak pontos definíciós lehetőségeit veszem sorra a tankönyvi és tudományos nyelvészeti diskurzust összevetve, majd ennek tükrében a cigány jövevényszavakra fókuszálok, hiszen e jövevényszavak sokszor kilóghatnak alulról felfelé irányuló terjedésük következtében a nyelvi sztenderd „kereteiből”, így az is megkérdőjelezhető, hogy valódi jövevényszavakként tekinthetünk-e rájuk. Áttekintést kívánok nyújtani a nyelvtankönyvek – legtöbbször affektív jellegű szinonimákként,

luxusjövevényyszavakként prezentált – cigány jövevényyszavainak példaanyagáról, ezt követően pedig annak a kérdőíves kutatásnak az eredményei kerülnek bemutatásra, mely során a diákok határozták meg e szavak jelentését, rámutatva, részét képezi-e mentális lexikonuknak ezen (vertikálisan rétegzett) jövevényyszavak csoportja.

KRIZSAI FRUZSINA (MA)

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

Témavezető: N. Fodor János

Közösségi kapcsolatok nyelvi kifejezésének területi sajátosságai halotti búcsúztatókban

A halotti búcsúztató alkalmi költemény, keletkezését meghatározza a halál eseménye, valamint erőteljesen befolyásolják a közösség tagjainak elvárásai. A szövegek fő funkciója az esemény feldolgozásának elősegítése. Ennek egyik módja a közösségi kapcsolatrendszer hierarchikus sorrendben történő kinyilvánítása. A versekben ezért a közösségi kapcsolatok nyelvi kifejezései igen nagy számban fordulnak elő, legszűkebben a rokonsági terminológiához köthetők, de megfigyelhetők névmások, valamint birtokos személyjelek és birtoktöbbséítő jelek előfordulásával összefüggésben is. Előadásomban 20. századi felsőnyéki és dél-gömöri versek kéziratos gyűjtésének összehasonlításával mutatom be, hogyan jelennek meg területi sajátosságok a szövegek ilyen kifejezéseiben. Mindez a versek nyelvváltozatának jellemzőivel együtt, az írásban fennmaradt szövegek és az elsődlegesen szóbeliségben meghatározható területi nyelvváltozatok viszonyának szem előtt tartásával történik.

MOSA DIÁNA (BA)

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

Témavezető: Szabics Imre

Néhány francia-magyar hamisbarát valódi etimológiája

Előadásomban azt vizsgálom meg, hogy a mai francia (anyaországi) és magyar (anyaországi) nyelvallapotban a hangalakjukat tekintve hasonló szavak mikor távolodtak el egymástól. Kérdésseltevésem alapja, hogy csupán jelentéshasadásról van-e szó; vagy véletlenszerű lenne az egyes szópárok egybeesése. A kérdést esettanulmányokon, szópárok alapos megvizsgálásával kívánom megválaszolni. Az átvételi időpontot és a szópár egyes részeinek a két nyelvben való, az átvétel idejében való jelentését, hangalakját nézem meg. A jelen-

tésváltozások vizsgálatakor figyelembe veszem az átadó és a fogadó szociokulturális közeget is, valamint egyes esetekben az átadó és a fogadó szinkrón nyelvi szférát, tehát, hogy milyen dialektusból érkezett és milyenbe érkezett. Fontos szerepet játszanak továbbá a jövevényszók magyarítási tendenciái is, melyek az idegen hangalak a magyar helyesíráshoz való adaptálásán túl olykor (főként az igék esetében) grammatikai beágyazást is jelentettek. A legizgalmasabb faux-amis párokat természetesen azok a szavak alkotják, melyeknek soha nem volt egymáshoz közük, így a *zsalu – jaloux, acte – akt*.

NAGY TAMÁS (MA)

Pécsi Tudományegyetem

Témavezető: Medve Anna

Az alvilág nyelve, a nyelv „alvilága” – A magyar tolvajnyelv szemantikája a tolvajnyelv- emlékek tükrében

A szleng mint nyelvi univerzálé egyidős az emberiséggel, a kultúrával. Hermész Triszmegisztoz Kinyilatkoztatásaitól kezdve napjaink rapszövegeiig számtalan dokumentum támasztja alá, hogy a szlengek diakrón jelenségek. A titkos beszéd és a hermetika a középkori kultúrának fontos vonása volt. A szlengeket akkoriban főleg az alkimisták, a költők és a szerzetesek használták, de a népi kultúrának is meghatározó elemei voltak (pl. káromkodások). Az újkorban a szlengeket főként a vándor-kereskedők, a koldusok és a tolvajok használták. Gyakran előfordult, hogy ezek a külvilágtól elkülönülni vágyó csoportok céhszerű „érdekvédelmi szervezetekbe” tömörültek. Ezeket a szervezeteket nagyfokú zárttság jellemezte, és csak beavatás után lehetett bekerülni. A beavatásnak fontos része volt a szleng megtanítása az újoncoknak. A szleng az újkorban megőrizték titkos jellegüket. A beavatatlanok igyekeztek megfejtetni, de a szlengeket – különösen a tolvajnyelvet – olyan gyorsan változtatták, hogy lehetetlen volt nyomon követni a szavak jelentését. Az újkor céhszerű szerveződéseit a 19. században felváltotta a modern alvilág, amely már nem céhszerűen, hanem üzleti vállalkozásként működött, és kevésbé volt hermetikus. Ekkoriban jelentek meg az első tolvajnyelvi szótárak, valamint bizonyos tolvajnyelvi elemek bekeverültek a hétköznapi nyelvhasználatba, az „utca nyelvébe”.

Előadásomban magyar tolvajnyelvi szótárakat és nyomozói kézikönyveket (ENDRÓDY GÉZA: A bűnügyi nyomozás kézikönyve [1897], SZIRMAY ISTVÁN: A magyar tolvajnyelv szótára [1924], ZOLNAY VILMOS – GEDÉNYI MIHÁLY: A régi Budapest a fattyúnyelvben [1956]) vizsgálom onomasziológiai és szemasziológiai aspektusból, különös tekintettel arra, hogy a tolvajnyelv variabilitása, az egyes nyelvi elemek figurativitása és a különböző térdimenzióban szerveződő szemanti-

kai struktúrák hogyan befolyásolják a konceptualizációt. Szálljunk alá együtt a régi tolvajvilágba, amelynek bizonyos elemei (pl. írott és rajzolt jelek) továbbélnek napjaink kultúrájában (pl. graffiti)!

NÉMETH DÁNIEL (MA)

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

Témavezető: Juhász Dezső

Adalékok a *gyula* méltóságnév etimológiájához

Előadásomban rövid áttekintését nyújtom a *gyula* méltóságnév korábbi etimológia magyarázatainak. A szó egyike a forrásokban felfedezhető korai magyar nyelvi elemeknek, így az ősmagyar nyelvtörténeti korszak szempontjából is jelentős annak ellenére, hogy az arab és bizánci szövegek számos hangtörténeti kérdést felvetnek. Ennek oka a hanghelyettesítés, illetve az írásrendszer és forrásnyelv viszonya.

Az előadás második részében a *gyula* szó morfológiai jellemzői alapján sorra veszem a lehetséges kötött és szabad morfémákat, amelyek a szó kialakulásában szerepet játszottak. A vizsgálat szerint a magyar szókészlet ősi eleme, viszont a hangváltozások permi – magyar – török areális nyelvi hatásról tanúskodnak a Kr. u. 650–800 körüli időkből. A törökségi kölcsönzés mellé megkísérlem felvázolni egy lehetséges belső nyelvi fejlődés vonalát, amelynek kialakulásában az említett nyelvcsövetségnek kétségkívül szerepe volt.

Támponot adhat ehhez, hogy a történészek újabb kutatásai szerint a magyarság elődei erre az időre jelentős katonai tényezővé váltak a 830-as évekre. Az emögött álló társadalomszervezeti okok is összeütköznek azzal a korábbi etimológiai javaslattal, hogy a szó teljes egészében egy törökségi nyelvből való átvétel.

Az áttekintés végére egyértelmű, hogy az etimon forrását nem tudtam kideríteni, mert a nyelvi kontaktushatás során is kialakulhatott, illetve az erős onomatopoetikus jelleg miatt belső fejlődés eredménye is lehet. Leginkább a konvergens fejlődés és e két körülmény együttes hatásának tekinthető a *gyula* méltóságnév a magyar nyelvben.

SZABÓ GERGELY (BA)

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

Témavezető: Terbe Erika

Nyelvi ideológiák Geleji Katona István Magyar Grammatikáskájában

Előadásom arra vállalkozik, hogy egy mai nyelvre alkalmazott elméleti kerettel történeti szociolingvisztikai szempontok szerint vizsgálja meg Geleji

Katona István Magyar Grammatikatska című 1645-ös művét. A prespriktivista szemléletű írások mindig termékeny táptalajai a nyelvvideológia-kutatásoknak, így van ez témám esetében is, hisz Geleji szövege nagyszámú metanyelvi reflexiót tartalmaz. A korai magyar grammatikáknak nagy általánosságban nem központi problematikája az, hogy véleményt nyilvánítson élőnyelvi jelenségekről, Geleji műve azonban ebből a szempontból egyedülállóan színesnek tűnik a korszakból. Értelmezésemben a SUSAN GAL-i indexikális jelentésekkel összefüggésben alkalmazott nyelvvideológia-felfogást fogom alkalmazni, így az kerül előtérbe, hogy a nyelvi tevékenységben résztvevők mit gondolnak a nyelvről, s az egyes nyelvi elemek használóiról. Ezzel összefüggésben előadásom főbb témái a nyelv romlásának képzete, a magyar nyelv egyediségével kapcsolatos elképzelés, a grammatika mint műfaj által létrejövő ideologikus hatalmi pozíció, s a különböző lexikai elemek helyességének ideológiája lesznek.

TÜCSÖK DOROTTYA (MA)

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

Témavezető: Bartha Csilla

Kábítószer megnevezései egy szociolingvisztikai vizsgálat tükrében

Az Emberi Erőforrások Minisztériumának új drogügyi stratégiájához készült 2015-ös tanulmánya alapján elmondhatjuk, hogy Magyarországon a dizájn drogok használata folyamatosan nő. Kutatásomban ezen új szerek nyelvészeti kiindulópontú elemzésével foglalkozom. Adataimat egy szociolingvisztikai vizsgálat során, empirikus alapon gyűjtöttem kábítószer használó fiatalok közösségében. Nyelvészeti alapon elkülönítettem hagyományos és új keletű kábítószereket (két a kilencvenes években gyűjtött korpuszsal való összevetés alapján). A történeti összevetés világossá tette, hogy az eddig alkalmazott megnevezések mellett, új eddig ismeretlen szerek használata vált jellemzővé. Az új kábítószereket nyelvészeti szempontból még nem vizsgálták, nem készült hasonló gyűjtés róluk. A kutatás célja egy ezeket tartalmazó korpusz létrehozása valamint a különböző szerek csoportosítása a megnevezések lehetséges motivációi alapján. Erről a növekvő társadalmi problémáról a tudomány csak úgy tud diskurzust folytatni, ha több tudományterület megállapításainak alkalmazásával jól körülhatárolhatóvá teszi annak tárgyát. Így a lehetséges első lépés a probléma feltárása és egy hasonló vizsgálat eredményeinek alkalmazása.

A tavalyi konferencia képeiből

A konferencia anyaga és teljes képtára: http://nyelvtortenet.elte.hu/?page_id=588